

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СПІВРОБІТНИЦТВА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ

©2021 СИТНИК Н. С., ЖОВТЯК К. В.

УДК 334.021

JEL: H75

Ситник Н. С., Жовтяк К. В. Сучасні тенденції розвитку співробітництва територіальних громад в Україні

За сучасних умов розвитку місцевих фінансів особливо актуальним постає питання фінансового забезпечення розвитку територіальних громад. Як свідчить вітчизняний досвід, не всі громади є абсолютно самодостатніми та спроможними повністю забезпечити виконання завдань із соціально-економічного розвитку. У такому випадку виникає необхідність пошуку додаткових джерел фінансових ресурсів та альтернативних інструментів щодо вирішення питань місцевого значення. Одним із таких інструментів є співробітництво територіальних громад. Мета статті полягає в дослідженні переваг і можливих шляхів удосконалення співробітництва територіальних громад. Аналізуючи, систематизуючи й узагальнюючи законодавчу базу та вітчизняний досвід, розглянуто сутність механізму співпраці громад, а також тенденції його розвитку в Україні. Охарактеризовано актуальність інструменту співпраці територіальних громад в умовах запровадження адміністративно-територіальної реформи. Проаналізовано динаміку кількості укладених договорів про співпрацю між громадами. Розглянуто основні форми реалізації співробітництва територіальних громад, їх ознаки та тенденції застосування органами місцевого самоврядування на практиці. Виокремлено ключові сфери, в яких зацікавлені громади співпрацюють найбільше задля вирішення спільних проблем соціально-економічного розвитку. Проаналізовано регіональний розподіл проектів міжмуниципального співробітництва в Україні. Охарактеризовано основні переваги співробітництва територіальних громад і запропоновано шляхи вдосконалення даного механізму в умовах сучасного розвитку місцевих фінансів. Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є розробка пропозицій щодо поширення практики такого співробітництва в усіх регіонах України та створення стимулів для органів місцевого самоврядування використовувати даний інструмент для забезпечення розвитку своїх громад і надання якісних суспільних послуг місцевим жителям.

Ключові слова: територіальні громади, міжмуниципальне співробітництво, адміністративно-територіальна реформа, децентралізація, договір про співробітництво.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-6-120-126>

Рис.: 4. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 13.

Ситник Наталія Степанівна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансового менеджменту, Львівський національний університет імені Івана Франка (вул. Університетська, 1, Львів, 79001, Україна)

E-mail: nsytnik@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4138-9721>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorid=57210146193>

Жовтяк Катерина Валеріївна – магістр кафедри фінансового менеджменту, Львівський національний університет імені Івана Франка (вул. Університетська, 1, Львів, 79001, Україна)

E-mail: zhovtyak2014@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7190-0650>

UDC 334.021

JEL: H75

Sytnyk N. S., Zhovtiak K. V. The Modern Trends in Development of Cooperation of Territorial Communities in Ukraine

Under the current conditions for the development of local finances, the issue of financial support for the development of territorial communities is especially relevant. According to domestic experience, not all hromadas are completely self-sufficient and able to fully ensure the implementation of socio-economic development tasks. In this case, it becomes necessary to search for additional sources of financial income and alternative instruments to solve issues of local importance. One of these instruments is the cooperation of territorial communities. The article is aimed at examining the advantages and possible ways to improve the cooperation of territorial communities. Analyzing, systematizing and generalizing the legislative framework and domestic experience, the essence of the mechanism of cooperation between communities, as well as trends in its development in Ukraine, are considered. The relevance of the instrument of cooperation of territorial communities in the context of the introduction of administrative and territorial reform is characterized. The dynamics of the number of concluded agreements on cooperation between hromadas is analyzed. The main forms of implementation of cooperation between territorial communities, their signs and trends of application by local self-government bodies in practice are considered. The key areas in which interested communities cooperate most to solve common problems of socio-economic development are highlighted. The regional distribution of intermunicipal cooperation projects in Ukraine is analyzed. The main advantages of cooperation of territorial communities are characterized and ways to improve this mechanism in the conditions of modern development of local finances are proposed. Prospects for further research in this direction are the development of proposals for spreading the practice of such cooperation in all regions of Ukraine and the creation of stimuli for local self-government bodies to use this instrument to ensure the development of their communities and provide high-quality public services to local residents.

Keywords: territorial communities, intermunicipal cooperation, administrative and territorial reform, agreement on cooperation.

Fig.: 4. **Tabl.:** 1. **Bibl.:** 13.

Sytnyk Nataliia S. – D. Sc. (Economics), Professor, Professor of the Department of Financial Management, Ivan Franko National University of Lviv (1 Universytetska Str., Lviv, 79001, Ukraine)

E-mail: nsytnik@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4138-9721>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorid=57210146193>

Zhovtiak Kateryna V. – Master of the Department of Financial Management, Ivan Franko National University of Lviv (1 Universytetska Str., Lviv, 79001, Ukraine)

E-mail: zhovtyak2014@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7190-0650>

Реформа адміністративно-територіального устрою та місцевого самоврядування в Україні передбачала одним із першочергових завдань формування спроможних громад. Спроможність територіальних громад насамперед означає їх здатність самостійно, за мінімального залучення коштів з державного бюджету, забезпечити належний рівень надання суспільних послуг, зокрема у сфері освіти, соціального захисту, охорони здоров'я, культури, житлово-комунального господарства та розвитку інфраструктури [1, с. 41].

Фінансова децентралізація, задекларована в рамках адміністративно-територіальної реформи, значно розширила фінансові можливості територіальних громад і повноваження органів місцевого самоврядування. Незважаючи на ряд позитивних змін, більшість громад в Україні не є самодостатніми, а їх успішне функціонування помітно залежить від трансфертів з державного бюджету. За таких умов актуальним постає питання залучення додаткових джерел фінансування та пошуку альтернативних можливостей вирішення важливих питань місцевого розвитку. Одним із таких інструментів, що дозволяє органам самоврядування громад більш ефективно виконувати свої функції із забезпечення благоустрою та комфортних умов життєдіяльності населення, є співробітництво з іншими зацікавленими територіальними громадами.

Співробітництво передбачає консолідацію фінансових ресурсів, кваліфікованих кадрів, досвіду і зусиль декількох окремих громад у напрямку спільного вирішення проблем соціально-економічного характеру. Така співпраця не вимагає безпосереднього об'єднання та створення нової адміністративно-територіальної одиниці, проте надає можливість громадам підвищити рівень ефективності використання їх ресурсної бази та реалізувати нові, більш масштабні й ефективні проекти регіонального розвитку.

Окремі питання щодо сутності та напрямів співробітництва територіальних громад висвітлені у працях низки вітчизняних науковців, серед яких: З. Сірик, Т. Татарчук, А. Пелехатий, У. Ватаманюк-Зелінська, Т. Барабаш, О. Дацко, В. Кравців та інші. Ураховуючи те, що практичне застосування даного інструменту співпраці між громадами було розпочато відносно нещодавно, дана тематика є актуальною та потребує подальшого вивчення.

Метою дослідження є виокремлення переваг і пошук шляхів удосконалення механізму співробітництва територіальних громад на основі аналізу законодавчої бази та вітчизняного досвіду.

В умовах адміністративно-територіальної реформи та курсу на децентралізацію важливою складовою успішного розвитку держави є формування спроможних органів місцевого самоврядування зі стабільними та достатніми джерелами фінансових ресурсів для ефективного виконання делегованих і власних повноважень і вирішення завдань соціаль-

но-економічного характеру на рівні територіальної громади. Досвід створення об'єднаних територіальних громад в Україні та сучасні тенденції формування місцевих фінансів засвідчують, що не всі громади є абсолютно самодостатніми та спроможними забезпечити належний рівень вирішення питань місцевого значення, незалежно від площі територій, чисельності населення чи інших економіко-демографічних показників [2, с. 266].

У 2014 р. із запровадженням фінансової децентралізації в Україні було розроблено та закріплено на законодавчому рівні механізм співробітництва територіальних громад. Спочатку він виступав універсальним шляхом для громад, які не скористалися процедурою добровільного об'єднання, на договірних засадах реалізовувати спільні проекти, об'єднувати наявні фінансові ресурси та разом вирішувати актуальні питання місцевого значення. Згодом співробітництво територіальних громад почало закріплювати свої позиції ефективного інструменту, що дає можливість досягти поліпшення якості життєзабезпечення регіонів і, водночас, удосконалення менеджменту органів місцевого самоврядування [3].

Нормативно-правові засади механізму співпраці територіальних громад визначає Закон України «Про співробітництво територіальних громад». Згідно зі статтею 1 Закону «співробітництво територіальних громад – це відносини між двома або більше територіальними громадами, що здійснюються на договірних засадах у визначених формах з метою забезпечення соціально-економічного, культурного розвитку територій, підвищення якості надання послуг населенню на основі спільних інтересів та цілей, ефективного виконання органами місцевого самоврядування визначених законом повноважень» [4]. Даним нормативно-правовим документом також визначаються основні принципи, форми, суб'єкти та сфери співробітництва адміністративно-територіальних одиниць.

Сутність співробітництва територіальних громад полягає в поєднанні їх зусиль, ресурсів і кадрів для вирішення місцевих проблем регіонального розвитку. Реформа децентралізації дала помітний поштовх до поглиблення практики такої співпраці громад на договірних засадах, адже з розширенням повноважень органів місцевого самоврядування у них з'явилося більше можливостей і шляхів співпраці з іншими зацікавленими громадами [5].

Незважаючи на достатньо сформовану законодавчу базу та створення передумов для розвитку самодостатніх громад із запровадженням децентралізації 2014 р., співробітництво територіальних громад в напрямку вирішення місцевих проблем і реалізації спільних проектів не було досить поширеною практикою [6, с. 108]. У перший рік реформи таким інструментом співпраці скористалося декілька громад –

було укладено лише 2 договори. Разом із тим, щороку простежується позитивна динаміка долучення органів місцевого самоврядування до практик міжмуніципального співробітництва, зважаючи на переваги, які надає цей інструмент для місцевого розвитку [7]. У 2018–2020 рр. відбулося суттєве прискорення динаміки співпраці між громадами – у 2,5 рази зросла кількість укладених договорів у 2019 р. А за три квартали 2020 р. уже було укладено 620 договорів, що на 22% більше, ніж у попередньому році (рис. 1). За цими договорами до співробітництва загалом було долучено 1380 територіальних громад із 1469, утворених станом на вересень 2020 р. Отже, міжмуніципальне співробітництво сьогодні є доволі актуальною та інноваційною практикою діяльності громад України. Та водночас це вказує на те, що утворені територіальні громади не є абсолютно самодостатніми та потребують додаткової підтримки у вирішенні реального обсягу своїх завдань.

Відносини в межах співпраці територіальних громад мають договірний характер. Договір про співробітництво територіальних громад передбачає письмову домовленість зацікавлених сторін, визначає умови, форму, зобов'язання та їх відповідальність, конкретизує джерела й обсяги фінансування, а також інші юридично значущі обставини [4]. Важливим у контексті співробітництва територіальних громад є питання щодо форм його реалізації. Законодавством чітко визначено п'ять основних форм розвитку співпраці громад (рис. 2).

Детальний моніторинг співробітництва між територіальними громадами здійснює Міністерство розвитку громад та територій України. З останніх аналітичних даних Міністерства за 2019 р. видно, що найбільш поширеною формою міжмуніципального

співробітництва була реалізація спільних проєктів (73%), яка передбачає об'єднання на певний період фінансових і кадрових ресурсів декількох громад задля поліпшення благоустрою територій і надання якісних суспільних послуг населенню. Також досить популярною практикою співпраці є спільне утримання об'єктів комунальної форми власності. Вона передбачає співфінансування декількома адміністративно-територіальними одиницями інфраструктурних об'єктів, які забезпечують надання суспільних послуг жителям їх громад [9, с. 104]. Зазвичай в Україні за такими договорами територіальні громади спільно утримують дошкільні навчальні заклади, школи, центри надання адміністративних послуг, медичні установи, пожежну охорону та інші підприємства житлово-комунального господарства. Найменшу частку у 2019 р. мало співробітництво громад у формі утворення спільних органів управління (табл. 1).

Свідченням актуальності та ефективності співробітництва територіальних громад в Україні є аналіз сфер, в яких найбільше застосовується даний інструмент. Територіальні громади можуть співпрацювати між собою виключно в межах своїх повноважень, які закріплені в Законі України «Про місцеве самоврядування». Відповідно, практика співробітництва громад поширена в таких сферах: житлово-комунальне господарство, освіта, охорона здоров'я, культура та спорт, будівництво, транспорт і зв'язок, охорона навколишнього середовища, забезпечення соціальних послуг тощо [11].

Дані рис. 3 свідчать, що співробітництво територіальних громад в Україні застосовується в актуальних на сьогодні суспільних сферах, там, де відчувається недостатність фінансових ресурсів і спостерігається ряд проблем у більшості громад. Так,

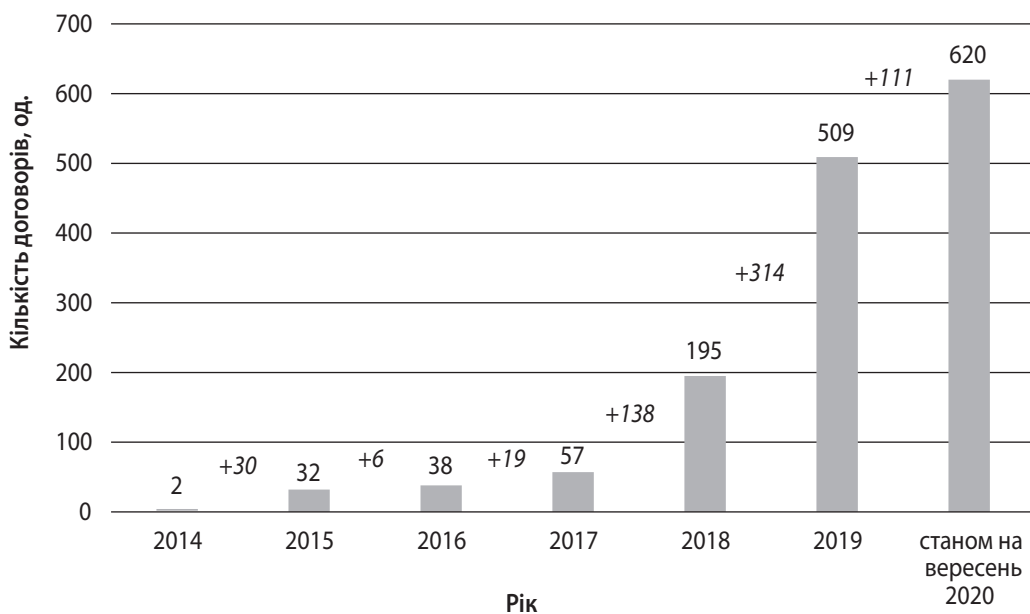

Рис. 1. Динаміка кількості укладених договорів про співробітництво між територіальними громадами України
Джерело: побудовано за даними [8].

- Делегування одному із суб'єктів співробітництва іншими суб'єктами співробітництва виконання одного чи кількох завдань з передачею йому відповідних ресурсів

- Реалізація спільних проєктів, що передбачає діяльність суб'єктів співробітництва й акумулювання ними на визначений період ресурсів з метою спільного здійснення відповідних заходів

- Спільне фінансування (утримання) суб'єктами співробітництва підприємств, установ та організацій комунальної форми власності – інфраструктурних об'єктів

- Утворення суб'єктами співробітництва спільних комунальних підприємств, установ та організацій

- Утворення спільного органу управління для спільного виконання визначених законом повноважень суб'єктами співробітництва

Рис. 2. Форми співробітництва територіальних громад в Україні

Джерело: складено за даними [4].

Таблиця 1

Розподіл укладених договорів за формами співробітництва територіальних громад України у 2019 р.

Форма співробітництва територіальних громад	Кількість договорів	Питома вага, %
Делегування виконання завдань	45	8,8
Реалізація спільних проєктів	372	73,1
Співфінансування комунальних підприємства	77	15,1
Утворення спільних комунальних підприємств	13	2,6
Утворення спільного органу управління	2	0,4

Джерело: складено за даними [10].

Рис. 3. Розподіл укладених договорів за сферами співробітництва територіальних громад в Україні

Джерело: побудовано за даними [8].

у 2019–2020 рр. найбільше ресурсів міжмуниципального співробітництва зосереджувалося в напрямку реалізації спільних проєктів та утриманні спільних установ у сфері охорони здоров'я, освіти та соціального захисту населення – 33% і 29% загальної кількості договорів відповідно. Питома вага договорів у сфері житлово-комунального господарства як у 2019 р., так і на вересень 2020 р. становить 18%, що також свідчить про затребуваність налагодження партнерських відносин між громадами в даному напрямку. Також у 2020 р. порівняно з попереднім спостерігається позитивна динаміка співробітництва у сферах благоустрою територій і пожежної безпеки та правопорядку. В рамках категорії «інше» між громадами укладалися також договори у сферах енергозбереження, спорту, туризму, інформаційних категорій, екології, сільського розвитку, газопостачання [11].

Географічний розподіл проєктів співробітництва між територіальними громадами має певні диспропорції (рис. 4). Безумовним лідером у використанні інструменту міжмуниципального співробітництва є Полтавська область – уже на кінець вересня 2020 р. було укладено 109 договорів про співпрацю між громадами (18% від загальної кількості в Україні). На другому місці Вінницька область – 100 договорів. Завершує трійку лідерів за підсумками III кварталу 2020 р. Львівська область, де було реалізовано 60 проєктів співробітництва. Водночас для більшої частини регіонів України практика побудови партнерських взаємозв'язків між окремими громадами в напрямку вирішення спільних питань все ще залишається досить новою та малопоширеною.

Кінцевою метою співробітництва територіальних громад є підвищення якості життя їх мешканців. Окрім того, така форма партнерства між органами місцевого самоврядування дає можливість більш раціонально використовувати власні фінансові ресурси та спрямовувати їх на вирішення багатьох нагальних проблем. Зважаючи на стрімкий розвиток практики міжмуниципального співробітництва в Україні, можемо виокремити такі його переваги:

- ✦ можливість територіальних громад ефективно об'єднувати фінансові ресурси та спільно вирішувати ті завдання, які важко виконувати окремо;
- ✦ впроваджуючи практики співробітництва, громади можуть розширити спектр суспільних послуг або ж підвищити якість тих послуг, що вже надаються населенню;
- ✦ об'єднуючи спільні ресурси, територіальні громади стають більш конкурентоспроможними й отримують доступ до залучення коштів державно-приватного партнерства, міжнародних грантів тощо;
- ✦ співробітництво громад дозволяє оптимізувати робочі й управлінські процеси за рахунок залучення більш кваліфікованих кадрів, зменшення виробничих витрат і побудови ефективної логістики;
- ✦ проєкти, які реалізуються в рамках міжмуниципального співробітництва, стають підґрунтям для створення нових робочих місць і залучення інвестицій [5; 12, с. 17].

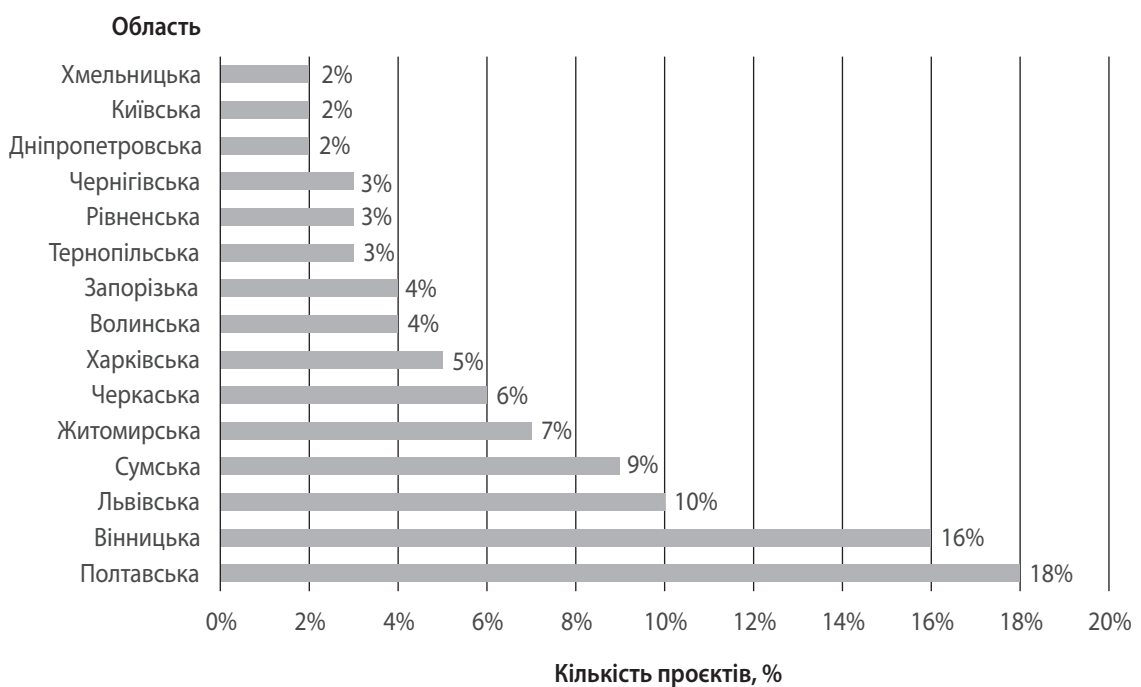

Рис. 4. Регіональний розподіл проєктів співробітництва територіальних громад в Україні станом на вересень 2020 р.
Джерело: побудовано за даними [8].

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження доведено, що за сучасних умов розвитку місцевих фінансів, коли більшість органів місцевого самоврядування потребують пошуку додаткових джерел фінансових ресурсів та інноваційного підходу до моделі управлінського менеджменту, співробітництво територіальних громад є ефективним інструментом розширення можливостей забезпечення потреб місцевого розвитку. Законодавча база та наявний вітчизняний досвід міжмуніципального співробітництва створюють усі передумови для поглиблення партнерських взаємовідносин між громадами завдяки об'єднанню ресурсів, кадрів, інфраструктури задля підвищення якості життя їх мешканців.

На нашу думку, для повноцінної реалізації й отримання всіх можливих переваг механізм розвитку співробітництва територіальних громад в Україні потребує свого вдосконалення, насамперед у таких напрямках:

- ✦ проведення активної політики, спрямованої на навчання та підготовку кваліфікованих кадрів в органах місцевого самоврядування у сфері практичного застосування інструментів міжмуніципального співробітництва;
- ✦ активне запровадження з боку держави додаткових стимулів до співробітництва громад, наприклад у вигляді передачі об'єктів державної власності в комунальну власність, надання цільових трансфертів або спрямування коштів Державного фонду регіонального розвитку суб'єктам міжмуніципального співробітництва [13, с. 26];
- ✦ залучення громадськості до обговорень стосовно проектів договорів про співробітництво, а також стратегічних сфер життєдіяльності громади, в яких може бути реалізований даний інструмент;
- ✦ пошук можливостей і залучення грантових програм підтримки, коштів державно-приватного партнерства для реалізації проектів у рамках співробітництва територіальних громад. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Західна О. Р., Вацяк Д. І., Жовтяк К. В. Формування спроможних територіальних громад як важливий напрям децентралізації в Україні. *Регіональна економіка та управління*. 2020. № 4. С. 40–44. URL: https://sci.lidubgd.edu.ua/bitstream/123456789/7589/1/Регіональна%20економіка%20№4%20%2830%29_2020%20%281%29.pdf
2. Фінанси об'єднаних територіальних громад : навч. посіб. / Ситник Н. С., Сташишин А. В., Західна О. Р. та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 536 с.
3. Врублевський О. Про роль міжмуніципального співробітництва у становленні та розвитку громад. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/13041>

4. Закон України «Про співробітництво територіальних громад» від 17 червня 2014 р. № 1508-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text>
5. Татарчук Т. Співробітництво територіальних громад: нові можливості для розвитку. *Буковинський вісник державної служби та місцевого самоврядування*. 2019. № 1. С. 40–45. URL: <http://buk-visnyk.cv.ua/misceve-samovryaduvannya/1362/>
6. Ярошенко І. В., Семигуліна І. Б. Проблемні питання соціально-економічного розвитку регіонів України та пропозиції щодо їх вирішення в контексті реформи децентралізації влади. *Бізнес Інформ*. 2015. № 12. С. 105–115. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2015-12_0-pages-105_115.pdf
7. Васківська К. В., Пелехатий А. О., Галімух Ю. О., Лозінська Л. Д. Співробітництво територіальних громад в умовах децентралізації. *Ефективна економіка*. 2019. № 8. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.8.1
8. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування. URL: <https://decentralization.gov.ua/mainmonitoring>
9. Сірик З. О. Проблеми та можливості співробітництва територіальних громад України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 16. С. 102–107. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/16_2017/20.pdf
10. Реєстр договорів про співробітництво територіальних громад / Міністерство розвитку громад та територій України. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/rozvytok-mistsevoho-samovryaduvannya/rejestr/>
11. Чайка А. Кластерний підхід при співробітництві територіальних громад / Samoorg. 11.09.2019. URL: <https://samoorg.com.ua/blog/2019/09/11/klasterniy-pidhid-pri-spivrobotnitstvi-teritorialnih-gromad/>
12. Ватаманюк-Зелінська У. З., Лис А. М. Значення співробітництва територіальних громад для промислового розвитку територій у контексті нових положень реформи адміністративно-територіального устрою України. *Економіка і фінанси*. 2015. № 10. С. 15–23. URL: <https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/11/B-3-23.pdf>
13. Врублевський О. Співробітництво територіальних громад (бібліотека місцевого самоврядування). Видання друге. Київ : ТОВ «Видавництво «ЮСТОН», 2018. 56 с. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/376/2018.pdf>

REFERENCES

- Chaika, A. "Klasterniy pidkhd pry spivrobotnytstvi terytorialnykh hromad" [Cluster Approach with the Cooperation of Territorial Communities]. Samoorg. September 11, 2019. <https://samoorg.com.ua/blog/2019/09/11/klasterniy-pidhid-pri-spivrobotnitstvi-teritorialnih-gromad/>
- [Legal Act of Ukraine] (2014). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text>
- "Monitorynh protsesu detsentralizatsii vlady ta reformuvannya mistsevoho samovriadvannya" [Monitoring the Process of Decentralization of Power and Reform of Local Self-government]. <https://decentralization.gov.ua/mainmonitoring>

- "Reiestr dohovoriv pro spivrobotnytstvo terytorialnykh hromad" [Register of Agreements on Cooperation of Territorial Communities]. Ministerstvo rozvytku hromad ta terytorii Ukrainy. <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/rozvytok-mistsevoho-samovryaduvannya/reiestr/>
- Siryk, Z. O. "Problemy ta mozhlyvosti spivrobotnytstva terytorialnykh hromad Ukrainy" [Problems and Opportunities of Cooperation of Territorial Communities of Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 16 (2017): 102-107. http://www.investplan.com.ua/pdf/16_2017/20.pdf
- Sytnyk, N. S. et al. *Finansy obiednanykh terytorialnykh hromad* [Finances of United Territorial Communities]. Lviv: LNU imeni Ivana Franka, 2019.
- Tatarchuk, T. "Spivrobotnytstvo terytorialnykh hromad: novi mozhlyvosti dlia rozvytku" [Cooperation of Territorial Communities: new Opportunities for Development]. *Bukovynskyi visnyk derzhavnoi sluzhby ta mistsevoho samovryaduvannya*, no. 1 (2019): 40-45. <http://buk-visnyk.cv.ua/misceve-samovryaduvannya/1362/>
- Vaskivska, K. V. "Spivrobotnytstvo terytorialnykh hromad v umovakh detsentralizatsii" [Cooperation of Territorial Communities in Conditions of Decentralization]. *Efektivna ekonomika*, no. 8 (2019). DOI: 10.32702/2307-2105-2019.8.1
- Vatamaniuk-Zelinska, U. Z., and Lys, A. M. "Znachennia spivrobotnytstva terytorialnykh hromad dlia promyslovoho rozvytku terytorii u konteksti novykh polozhen reformy administratyvno-terytorialnoho ustroiu Ukrainy" [The Value of Local Communities Cooperation for Industrial Development Areas in the Context of the New Provisions of the Reform of Administrative and Territorial Structure of Ukraine]. *Ekonomika i finansy*, no. 10 (2015): 15-23. <https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/11/B-3-23.pdf>
- Vrublevskiy, O. "Pro rol mizhmunitsypalnoho spivrobotnytstva u stanovlenni ta rozvytku hromad" [On the Role of Inter-municipal Cooperation in the Formation and Development of Communities]. <https://decentralization.gov.ua/news/13041>
- Vrublevskiy, O. "Spivrobotnytstvo terytorialnykh hromad (bibliotechka mistsevoho samovryaduvannya)" [Cooperation of Territorial Communities (Library of Local Self-government)]. Kyiv : TOV «Vydavnytstvo «YuSTON», 2018. <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/376/2018.pdf>
- Yaroshenko, I. V., and Semyhulina, I. B. "Problemni pytannia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv Ukrainy ta propozytzii shchodo yikh vyrishennia v konteksti reformy detsentralizatsii vlady" [Challenging Issues of Socio-Economic Development of the Regions of Ukraine and Proposals for Addressing them in the Context of the Reform of Decentralization of Power]. *Biznes Inform*, no. 12 (2015): 105-115. https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2015-12_0-pages-105_115.pdf
- Zakhidna, O. R., Vatsiak, D. I., and Zhovtiak, K. V. "Formuvannia spromozhnykh terytorialnykh hromad yak vazhlyvyi napriam detsentralizatsii v Ukraini" [Creation of Capable Territorial Communities as an Important Direction of Decentralization in Ukraine]. *Rehionalna ekonomika ta upravlinnia*, no. 4 (2020): 40-44. https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/7589/1/Регіональна%20економіка%20№4%20%2830%29_2020%20%281%29.pdf